

EŞ ANLAMLI VE ZIT ANLAMLI KELİME ÖĞRETİMİNİN DİL EDİNİMİNDEKİ YERİ VE ÖNEMİ*

*Mustafa BÜKER***

*Dilber ZEYTİNKAYA****

ÖZET

Günümüzde, yabancı dil öğretiminde dört temel (dinleme, konuşma, yazma, okuma) becerinin ve alt becerilerin (dilbilgisi, kelime ve ses bilgisi) öğretimi önem kazanmaktadır. Özellikle 2000'li yıllardan sonra ortaya çıkan yabancı dil öğretim yöntemi olan eylem-odaklı yaklaşım da dört temel becerinin ve alt becerilerin öğretimine odaklanmış ve bunun nasıl gerçekleştirileceği de, yabancı dil öğretiminde rehber niteliğinde olan Avrupa Birliği Ortak Başvuru Metninde belirtilmiştir. Ancak uygulama aşamasında, dört temel becerinin öğrencilere kazandırılmasında bazı sorunlarla karşılaşmaktadır. Avrupa Birliği ortak başvuru metninde de belirtildiği gibi dil öğretiminde dört becerinin kazandırılmasında karşılaşılan sorunlardan bir tanesi de kelime öğrenimi/öğretimidir. Bu zorluğun üstesinden gelmek için çeşitli yöntem ve stratejiler geliştirilmiş, hatta her yabancı dil öğretim yaklaşımı kendisinden önceki yöntemin stratejilerini biraz daha geliştirerek, yeni kelime öğrenme stratejileri geliştirme çabası içerisine girmiştir. Şimdiye dek birçok sözcük öğretimi stratejisi geliştirilmiştir. Sözcük öğretim stratejilerinden bir tanesi de hem hedef dildeki hem de anadildeki eş anlamlı ve zıt anlamlı kelimelerle öğrencinin kelime hazinesini geliştirmek ve kendisini hedef dilde daha iyi ifade edebilmesini sağlamaktır. Eş anlamlı ve zıt anlamlı kelime öğretimiyle ilgili birçok sözlük ve çalışma olmasına rağmen, Türkçe'den Fransızca'ya sadece Michelle Bozdemir'in yapmış olduğu sözlük çalışması mevcuttur. Bu nedenle çalışmamızda eş ve zıt anlamlı kelimelerle sözcük öğretim yöntemlerini ve bu tür sözlüklerin yabancı dil öğretimindeki yerini inceleyeceğiz.

Anahtar Kelimeler: Kelime Öğretimi, Eş anlamlı-Zıt Anlamlı Kelime Öğretimi, Kelime Öğretiminin Yabancı Dil Eğitimindeki Yeri

*Bu makale Crosscheck sistemi tarafından taranmış ve bu sistem sonuçlarına göre orijinal bir makale olduğu tespit edilmiştir.

** Marmara Üniversitesi, Atatürk Eğitim Fakültesi Yabancı Diller Eğitimi Bölümü, El-mek: mustafa.buker@marmara.edu.tr

*** Marmara Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi Yabancı Diller Eğitimi Bölümü, El-mek: dilber.zeytinkaya@marmara.edu.tr

THE PLACE AND IMPORTANCE OF SYNONYMS AND ANTONYMS TEACHING IN LANGUAGE ACQUISITION

ABSTRACT

Nowadays it gains importance of teaching four basic skills (listening, speaking, writing and reading) and sub-skills (grammar, vocabulary and fonetic) in foreign language teaching. The action-oriented method that appears after 2000, focuses on teaching of four basic skills and sub-skills and it's explained in the Common European Framework that is accepted as a guide in foreign language teaching. There are some problems in teaching of four basic skills. As it is indicated in the Common European Framework, one of the problems encountered during the teaching of four skills is vocabulary learning/teaching. So far, many word-learning strategies have been developed. One of the many methods and strategies that have been developed to overcome this difficulty is to improve vocabulary knowledge of students through teaching of antonyms in their both native language and target language and to provide the information that the students need to express themselves in the target language. Although there are many dictionaries and research studies on the teaching of synonyms and antonyms, there is only one Turkish-French synonym-antonym dictionary which is developed by Michelle Bozdemir. The present article will emphasize the importance of synonyms and antonyms in vocabulary teaching and contributions of synonyms and antonyms to foreign language students in acquiring vocabulary learning strategies.

Key Words: Teaching vocabulary, teaching antonyms and synonyms, the importance of teaching vocabulary in foreign language education

1.Giriş

Sözcükler gerek sözlü iletişimin gerçekleşmesinde gerekse yazılı iletişimin gerçekleşmesinde en küçük birimi oluştururlar. Yabancı dil öğretiminde de sözcük öğretimi önemli bir yere sahiptir. Bu nedenle sözcüğün doğru telaffuz edilmesi ve yazılması, hangi bağlam içerisinde ne anlama geldiğinin öğretilmesi çok büyük bir önem arz etmektedir.

“Kelimeler, dilin merkezindedir ve yabancı dil öğrenenler için çok önemli bir yere sahiptir. İnsanlar ifade etmek istedikleri nesneyi, olayları ya da düşünceleri sözcükler olmadan o dilde ifade edemeyecek olduklarından sözcükler, yabancı dil öğretiminin bel kemiğinin oluşturmaktadır.”(Ghazal, 2007: 84-91) .

İkinci dil öğrenimi ile ilgili çalışmalar, M.Ö. 200'lü yıllara dayanmaktadır. Bahsedilen yüzyılda, Romalı çocuklarla yabancı dil çalışmaları yapıldığına dair kayıtlar mevcuttur. Kelime öğretimi ile ilgili ilk çalışmalar ise M.Ö. 2500'lü yıllara rastlamaktadır. Sözcükleri alfabetik olarak sıralama işlemi ise 1604 yılında Cawdey'in hazırladığı 'A Table Alphabetical' çalışmasıyla ivme kazanmıştır. Bu çalışma hazırlanan sözlüklere klavuzluk etmiştir. Comenius ise bağlam içerisinde sözcük öğretimine yer veren bir ders kitabı hazırlamıştır. Bu çalışmasında Latince'de en çok kullanılan 8000 sözcüğü konulara göre sınıflandırarak resmetmiştir. Söz konusu çalışma 20. yy başlarında yapılan sistematik çalışmalara kaynak oluşturmuştur. Bilgisayar analiz tekniklerinin

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/10 Fall 2013

gelişmesiyle birlikte kelimeler sınıflandırılabilmiş ve kelime öğretimi hız kazanmıştır. (Yetiş, 2005:20-21)

Kelime öğretimi şüphesiz ki sözlük olmadan gerçekleştirilemez. Sözlüklerin alfabetik olarak sınıflandırılmasının ardından yurtdışında birçok eşanlamlı ve zıt anlamlı sözlük çalışması yapılmıştır. Fransızca öğretimiyle ilgili olarak *Le Grand Robert*, *Larousse Synonyme et Contraire*, *Larousse des Synonyme*, *Bescherelle synonyme* ve *Collins* sözlükleri ile dijital sözlükleri örnek verebiliriz.

1.1 Le Dictionnaire des synonymes et des contraires

Larousse tarafından yazılmış olan söz konusu sözlük, 230.000 eş anlamlı, 85.000 zıt anlamlı kelimedenden oluşmaktadır. Her kelimeyi tanımladıktan sonra eş anlamlısı varsa zıt anlamlısı verilmiştir. 5000 deyim ve yerel deyişin de eş anlamlıları sözlüğün sonunda kullanıcılarına sunulmuştur.

1.2 Robert Sözlükler

Robert adı altında çıkan bu sözlüklerin ilk basımı 1951 yılına rastlamaktadır. Sözlüğün ilk baskısında editörlük görevi Paul Robert tarafından yürütülmüştür. Robert sözlüklerin piyasada şu baskıları mevcuttur: *Le nouveau petit Robert*, *Le Grand Robert*, *Le Robert Micro* ve *Le Robert Junior*. Bu sözlüklerin amacını önsözde editör şöyle özetlemektedir: Fransız dilini Frankofonlara ve Frankofon olmayan kişilere öğretmek, sözcüklerin doğru kullanılmasını sağlamaktır. *Le Robert Micro* sözlüğünde eş anlamlı ve zıt anlamlı sözcük kullanımlarına çok sık rastlanmaz ancak *le Grand Robert* isimli sözlükte birçok sözcüğün eş ve zıt anlamı verilir.

Bahsedilen sözlüğün elektronik versiyonu da mevcuttur. Tıpkı matbu basımında olduğu gibi 100.000 kelime, 350.000 açıklama, 25.000 deyim ve atasözü, 2.000 civarında da yazarlardan yapılmış olan alıntı örneklerle sözlük zenginleştirilmiştir. Kelimelerin etimolojik açıdan incelenmesinin yanı sıra her sözcüğün varsa ve zıt anlamı da sözlükteki yerini almıştır.

Bu sözlüklerin dışında *Robert & Collins* adında çift dilli bir başka sözlük mevcuttur. Bu çalışma yabancı dil öğretimi açısından büyük önem arz etmektedir. Çünkü 425.000 kelime, 750.000 çeviri, 25.000 özel alana ait kelimeler (teknik, ekonomi...) ve her iki dilde de kelimelerin eş anlamlıları verilerek sözlük kullanıcılarının kelime hazinesinin artmasına katkı sağlanması hedeflenmiştir.

Michelle Bozdemir tarafından hazırlanan Fransızca – Türkçe, Türkçe - Fransızca sözlükte ise Fransızca kelime anlamı verildikten sonra sözcüğün Türkçe eş ve zıt anlamlıları verilmiştir. Fransızca ve Türkçe dillerinde bu amaçla çalışılan ilk sözlüktür. Bu sözlüğün yabancılara Türkçe öğretiminde sağladığı yarar gözetildiğinde büyük bir önem teşkil ettiğini söylemek mümkündür.

2. Eş Anlamlı ve Zıt Anlamlı Sözcük Öğretimi:

Yazılışları ve okunuşları birbirinden farklı ancak anlamsal olarak aynı olan kelimelere eş anlamlı kelimeler denmektedir.

- * siyah - kara
- * zengin - varlıklı
- * üzüntü - keder
- * edebiyat - yazın

Zeynep Korkmaz eş anlamlı kelimeler ile ilgili şu bilgileri vermektedir: “Anlamları aynı veya birbirine yakın olan kelimeler mevcuttur. Dilbilimi açısından anlamca birbirine denk düşen çok az kelime vardır. Eş anlamlı sözler, genellikle bazı kelimelerdeki kavram inceliklerinin çeşitli

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/ 10 Fall 2013

sosyal ve dil kesimlerinde zamanla gölgelenmeye uğrayarak anlamca birbirlerine yaklaşmalarından oluşmuştur: *bıkmak, bezmek, usanmak; göndermek, yollamak; son bulmak, sona ermek*. Bir dilin kendi kelimeleri arasında olduğu gibi alıntı kelimeleri arasında da eş anlamlı olanları vardır. Türkçe, Arapça ve Farsçadan yaptığı alıntılar nedeniyle çok sayıda örnek vermektedir: *göz, çeşm, ayn; dudak, leb; değer, kıymet; yetenek, kabiliyet*. Dilimizde, eş anlamlı sözcüklerin batı dillerinden alınmış örnekleri de vardır: *doğruca, doğrudan doğruya, direkt; yönerge, direktif, talimat; boyunbağı, kravat.*” (Korkmaz 1992: 56)

Aşağıdaki örneklerde gördüğümüz gibi sözcüklere bağlam içerisinde farklı anlamlar yüklenebilir.

Kara bahtım kör talihim gülmedi yine yüzüme...(siyah ile eş anlamlı değil)

Kara bahtım kem talihim taşa bassam iz olur. (Siyah ile eş anlamlı değil)

Başım bir Erciyes dağı yavru yavru.

Yaşarsın karıcığım,

kara bir duman gibi dağılır hatıram rüzgârda; (siyah ile eş anlamlı).

yaşarsın, kalbimin kızıl saçlı bacısı

en fazla bir yıl sürer yirminci asırlarda

ölüm acısı.

Karadır kaşların ferman yazdırır (**siyah** ile eş anlamlı).

Bu dert beni diyar diyar gezdirir.

Lokman hekim gelse yaram azdırır.

Yaramı sarmaya yar kendi gelsin.

Berke Vardar’ın bu konu hakkındaki tanımı ise şu şekildedir: “İki ya da daha çok sayıda göstergenin aynı anlama gelme, ayrı göstergelerin aynı gösterileni belirtme özelliği vardır. Örneğin *siyah* ve *kara* birçok bağlamda eş anlamlılık gösteren ögelerdir. Eş anlamlılık çoğu kez salt nitelikli olmaktan uzaktır. Bu nedenle özdeşlikten çok, anlamca yakınlık belirtir. Çünkü aynı bağlamda hiçbir anlam ayırtısı getirilmeden birbirinin yerini alabilecek göstergeler az sayıdadır.” (Vardar, 1998). Eş anlamlı kelimeler tıpkı zıt anlamlı kelimelerde olduğu gibi tekrardan kaçınmaya ve cümleleri başka türde oluşturmaya imkân tanır.

Eş anlamlı görünen kelimeler arasında zaman içinde anlam nüansı da oluşabilir: *Lokanta, restoran; ulusalçı, milliyetçi; ulusalçılık, milliyetçilik* sözcükleri arasındaki anlam farkı buna örnek teşkil etmektedir.

Anlamca birbirinin karşıtı olan sözcükler arasındaki özelliğe zıt anlamlılık denmektedir: sıcak - soğuk, büyük - küçük gibi. Anlam açısından karşıt anlamlı sözcüklerin birçok türünden söz etmek mümkündür. Genelde bir sözcüğün anlamı kısmen ne olmadığını belirtilebilir. Örneğin, erkek, dişi olmayan biçiminde; ölü, yaşamayan olarak tanımlamak mümkündür (Kılıç, 2009: 50). Zıtlık ifadeleri hem gereksiz tekrardan kaçınmamıza hem de cümleleri başka türlü oluşturmamıza imkân sağlar. Ayrıca sözcük hazinemizin de gelişmesine katkıda bulunur.

Zıtlık (karşıtlık), özellikleri sıfırdan sonsuza doğru derecelenebilen kavramlar için söz konusudur. Bu nedenle her kavramın zıddı yoktur: **Sıcak** ile **soğuk** zıt anlamlı sözcüklerdir. Ancak; **ılık** ile **dondurucu** zıt anlamlı değildir (Şentürk, 2001: 34). Sonuç olarak, yazara göre, bir sözcüğün olumsuzluğu, asla o sözcüğün zıt anlamlısı değildir.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/10 Fall 2013

3.1 Eş Anlamlı ve Zıt Anlamlı Kelime Öğretim Teknikleri

Sözcük öğretiminde karşıt anlamın verilmesi kullanılan önemli tekniklerden bir tanesidir. Zira Çetinkaya'ya göre, sözcüklerin öğretilmesi için uzun bir süreç gerekir. İlk duyulduğunda kısa süreli belleğe alınan sözcükler, uzun süreli belleğe aktarılmazlarsa çabuk unutulurlar (Çetinkaya, 2005).

Sözcüklerin uzun vadeli ve kalıcı öğrenilmesinde karşıtlıklardan yararlanılması etkili yöntemlerden birisidir. Sözcük anlamının verilmesinde en çok kullanılan bir diğer teknik ise sözcüğün eş anlamının verilmesidir. Eş anlamlılık hem şartlı öğrenmede hem de örtük öğrenmede sözcük öğretiminde kullanılan en önemli öğrenme stratejisini oluşturur. Aşağıdaki örnekte de görüldüğü gibi öğrenenler bildikleri ifadelerle bilmediklerini birleştirerek öğrenmeyi gerçekleştirirler.

Örnek:

1. İri laf: Abartılı söz.

2. İradi: istençli gibi... (TDK, 2007, 979) (Karadüz, *turkish studies* 2009)

Dil öğreniminin cazip hale gelmesi için oyunlarla desteklenmesi gerekmektedir. Çünkü bu tür dil oyun etkinlikleri öğrenci motivasyonunu arttırmaktadır. Aşağıda sıralanan oyun etkinlikleri çalışma grubumuz olan öğrenciler üzerinde test edilmiş ve oyunlarla sözcük öğretiminin motivasyonu dolayısıyla başarıyı da arttırdığı gözlemlenmiştir.

a-Zıddını/Eş anlamlısını Söyle: Sınıftaki A grubuna önceden belirlenen sıfatlar yazılarak dağıtılmalıdır. Sınıftaki B grubuna ise A grubuna dağıtılan sıfatların tam zıtları/eşanlamlıları yazılarak dağıtılmalıdır. Öğretmen A grubundaki bir öğrenciye söz vererek elindeki sıfatlardan birini söylemesini ister. A grubundaki öğrencinin söylemiş olduğu kelimenin tam zıddı/eşanlamlısı olan B grubundaki öğrenci el kaldırarak kendini belli eder. Yeni sıfatı söyleme hakkı B grubundaki öğrenciye geçmiş olur. Bu tür etkinlikler, öğrencilerin telaffuzlarını geliştirir ve dildeki gramer yapılarını tanımalarını sağlar. (Altun, 2010).

b-Bilen Oturur: Bu oyun, eş anlamlı ve zıt anlamlı kelimelerin kavratılmasında etkin olarak kullanılmalıdır. Öğretmen, eş veya zıt anlamlı kelimeleri tahtaya yazar, sınıftaki bütün öğrenciler ayağa kalkar ve tahtadaki kelimelerin zıddını veya eşanlamlısını sırayla öğrencilere sorar. Tahtadaki bütün kelimelerin eş ve zıt anlamlıları bulunana kadar etkinlik devam eder. (Taşdemir, vd. 2003a).

c-Bulmacayla Kelime Öğretimi: Bulmacayla kelime öğretim yöntemi, öğrencilerin ilgilerini öğrenilen dildeki kelimeler üzerine yoğunlaştıran bir yöntemdir. Dolayısıyla bulmaca yöntemi öğrencilerin eğlenerek yeni kelimeler öğrenmelerini ve öğrenilenleri tekrar etmelerini sağlar. Bulmacayla kelime öğretim yöntemiyle kelimelerin zihinde kalıcılığı artırılmış olur.

Sonuç

Bir dile iyi bir şekilde hâkim olmanın ön koşullarından birisi sözcük dağarcığının zenginleştirilmesidir. Sözcük öğretiminde başarı elde etmenin temel şartı ise, öğrencilere okuma alışkanlığının kazandırılmış olmasıdır. Çünkü yazarlar sözcükleri belirli bir bağlam içinde en iyi şekilde kullanan sanat ustalarıdır.

Sonuç olarak, bir kelime öğretilirken, varsa zıt ve eş anlamıyla birlikte öğretilmelidir. Zira bu şekilde kelimelerin anlamı daha kolay kavranır ve daha rahat hatırlanır. Tekrardan kaçınmak için, eş anlamlı ve zıt anlamlı kelimelerle sözcük öğretimi gerçekleştirilmelidir.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/ 10 Fall 2013

Her öğrencinin yeni öğrendiği kelimeleri not edebileceği ve gerektiğinde kullanabileceği bir kelime defteri olmalıdır. Bulmacalar çözdürülmeli, sözlü ya da yazılı kompozisyon çalışmaları yaptırılmalıdır. Oyunlarla sözcük öğretiminin daha etkili olduğu görülmüştür.

Cemil Meriç'in de dediği gibi "Kamus bir milletin hafızasıdır." Hafızası olmayan bir millet düşünülemez. Sözcüklerle düşünürüz, sözcüklerle konuşuruz, sözcüklerle geçmişi ve geleceği kurgulayabiliriz.

KAYNAKÇA

- AMSİLİ, P. (2003). L'antonymie en terminologie : quelques remarques.
- BOZDEMİR, M. (2010). Fransızca-Türkçe / Türkçe-Fransızca Sözlük, İstanbul.
- CORBİN, P. (1989). Lire les dictionnaires, « Le Français dans le monde », n. s. Lexiques. pp. 31-41.
- ÇETİNKAYA, Z. (2005). Basit Tekrar ve Alıştırma Yoluyla Sözcük Öğretimi. Dil Dergisi, s.130.
- DERVİŞOĞULLARI, N. (2008). Yabancı dil olarak Türkçe öğretilen sınıflarda oyunlarla sözcük öğretimi. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Ankara Üniversitesi.
- D'ARCANGUES, M. (2000). "L'acquisition du Lexique, Classes de première langue vivante II et de seconde langue vivante II" I.U.F.M.- Académie de Montpellier.
- DURIEUX, C. (1996-1997). " Pseudo-Synonymes en langue de spécialité" Cahier du CIEL 89-114.
- GHAZAL, L. (2007). "Learning Vocabulary In Efl Contexts Through Vocabulary Learning Strategies", Novitas-ROYAL, Vol.1(2) Turkey, Antalya, no:2, 84-91.
- GÜNAY, D. (2007). Sözcükbilime Giriş. İstanbul: Multilingual.
- GÜRDAL, A.; Arslan, M. (2011). Oyun ve bulmaca etkinlikleriyle yabancılara Türkçe kelime öğretim yöntemi. 1st International Conference on Foreign Language Teaching and Applied Linguistics May 5-7, Sarajevo.
- HOWATT, A. P. R. (1984). A History of English Language Teaching. Oxford: Oxford University Press.
- İBRAHİM, A. ; ZALESSKY, M. (1989). Enquête: l'usage du dictionnaire, « Le Français dans le monde », n. s. Lexiques, pp. 24-30.
- INKPEN, D. (2005). Traduction automatique et comparaison des synonymes français et anglais.
- KARA, M. (2010). Oyunlarla yabancılara Türkçe öğretimi. Erişim Tarihi: 10 Mart 2013, http://turkoloji.cu.edu.tr/YENI%20TURK%20DILI/mk_ogretim/mk_ogretim.htm
- KARADÜZ A. (2008). ""Yazı" Ve "Yazım" Kavramlarının Dilin Ses ve Anlam Öğeleriyle İlişkisi", Turkish Studies, vol.4, pp.422-448.
- KARATAY, H. (2007). Kelime öğretimi. GÜ, Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi, Cilt 27, Sayı 1, 141-153. Erişim Tarihi: 20 Mart 2013, <http://www.gefad.gazi.edu.tr/window/dosyapdf/2007/1/2007-1-141-153-7-halitkaratay.pdf>
- KORKMAZ, Z. (1992). Gramer Terimleri Sözlüğü, Ankara: TDK Yayınları.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/10 Fall 2013

- MERT LÜLE, E. (2010). Etkinliklerle sözcük öğretimi. Ankara: Anı Yayıncılık.
- REY, A. (1989). Le français et les dictionnaires aujourd'hui, « Le Français dans le monde », n. s. Lexiques, pp. 6-17.
- SAUTERMEISTER, C. (1989). Pour une meilleure compétence lexicale, « Le Français dans le monde », n. s. Lexiques, pp. 122-133.
- SALMİNEN, A. N. (1997). La Lexicologie, Paris.
- SARI, M. (2011). Türkiye Türkçesinde eş anlamlılık ile ilgili bazı sorunlar, Turkish Studies-International periodical for the languages, literature and history of Turkish or Turkic Volume 6/1 Winter 2011, p. 533-538, TURKEY.
- SETTEMBRINO T. Le rôle du lexique dans l'enseignement/apprentissage du F.L.E. Erişim tarihi : 12 Nisan 2013, http://www.site.uottawa.ca/~diana/publications/diana_acfas_final.pdf
- ŞENTÜRK, N. (2001). Türkçe dil bilgisi 6-7-8, İstanbul : Altın Kitapları Yayınevi..
- YETİŞ, Ö. (2005). Sözcük Öğretiminde Öykülendirme Yönteminin İngilizce Dersi İlköğretim 4. Sınıf Öğrencilerinin Akademik Başarısına ve Öğrenme Kalıcılığına Etkisi, Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- VARDAR, B. (1998). Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü. İstanbul: ABC Yayınları.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/ 10 Fall 2013*

